

REGULAMENTE ȘI STATUTE ALE BIBLIOTECILOR DIN COMITATUL HUNEDOARA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XIX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Ciprian Drăgan

Transformările pe care le-a suferit societatea românească în secolul al XIX-lea s-au reflectat și în domeniul educației. Organizarea unui învățământ modern, constituirea unui sistem educațional susținut de stat avea să-și arate rezultatele și în lumea bibliotecilor. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea preocupările pentru dezvoltarea socială prin învățământ, tot mai bine organizat, se materializează în programe ce au în vedere atât mediul urban, cât și pe cel rural. Dacă „în preajma anului 1848 se găseau în Transilvania aproximativ 370 de școli confesionale românești”¹, multe având mici colecții, în deceniile următoare ideea necesității bibliotecilor școlare câștigă teren. Învățătorii și foștii elevi ai școlilor românești al căror număr sporește până la Unire au fost principalii organizatori ai acestor fonduri, prin donații, conferințe, acțiuni caritabile. Uneori aceste biblioteci școlare au jucat și rolul de biblioteci publice.

Bibliotecile pentru popor, destinate îndeosebi clasei țărănești, sunt o creație a secolului al XIX-lea. Apariția lor a depins de atingerea unui nivel al științei de carte care să le facă accesibile unui număr corespunzător de cititori.

Dezvoltarea bibliotecilor publice în Transilvania datorează mult Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), organizație înființată la Sibiu în 1861 cu scopul ridicării nivelului cultural al românilor. Printre multele biruințe ale ASTREI, se numără și alcătuirea colecțiilor de cărți, înființarea și susținerea bibliotecilor.

Primele biblioteci populare ale Astrei au apărut odată cu primele despărțăminte. Dar o rețea mai densă s-a alcătuit pe măsura creării agenților (cercurilor culturale). Preotul și învățătorul erau personajele în lipsa cărora nu putea fi concepută activitatea cercului. În același timp, mica bibliotecă constituia patrimoniul cultural minimal pentru viața unei astfel de structuri comunale. Multe dintre aceste biblioteci putea fi parohiale sau școlare².

Biblioteca Centrală a Astrei a fost înființată în 1861 odată cu Astra însăși. Alcătuită din donații, ea se va dezvolta pe parcursul anilor și din sumele alocate de la bugetul Asociațiunii, dar donațiile unor particulari sau ale unor instituții continuă să fie o importantă sursă de creștere a fondului de carte. Cu toate acestea se simțea însă nevoia unor așezăminte de cultură care să-și desfășoare activitatea în satele și comunele românești. Ideea apare în Statutele Asociațiunii din 1895, precum și în Regulamentul despărțămintelor, în care se prevedeau, printre altele: „a înființa prin comunele din despărțăminte biblioteci populare și a le prevedea cu lectură acomodată pentru popor”³.

Aceste statute fixează mai precis scopurile Asociațiunii, ele reflectând pregnant orientarea spre ridicarea culturală a maselor largi. Dar se simțea lipsa regulamentului general de organizare și funcționare a bibliotecilor, în măsură să îndrume și să unifice activitatea tuturor bibliotecarilor. Început a fi elaborat de bibliotecarul Asociațiunii, încă

¹ Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, 2000, p. 130.

² Valer Moga, *Astra și societatea 1918-1930*, Cluj-Napoca, 2003.

³ Rodica Andruș, *Din activitatea bibliotecilor înființate de Astra în județul Hunedoara, în Sargetia*, XX, 1986-1987, p. 389.

din 1897, proiectul a fost respins din pricina limitării lui doar la bibliotecile ambulante. Proiectul refăcut a fost aprobat de una din comisiile Astrei în 1899 și publicat apoi spre a fi dezbătut și îmbunătățit în adunările generale de la Blaj (22 martie 1899), Săliște (27 martie 1899), Sebeș (11 aprilie 1899), Beiuș (16 aprilie 1899)⁴. După dezbaterea lui generală, „Regulamentul pentru înființarea și administrarea bibliotecilor populare ale Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” a intrat în vigoare în același an.

Regulamentul cuprindea 14 puncte. Scopul funcționării bibliotecilor era: „răspândirea cunoștințelor folositoare din orice domeniu al activității omenești și dezvoltarea gustului de citit în masele mari ale poporului român”⁵. Ca mijloace pentru înființarea bibliotecilor se prevăd: sumele lăsate la dispoziția despărțămintelor, colecte, contribuțiile membrilor și eventualele donații. Bibliotecile populare erau sub supravegherea și controlul comitetelor centrale, evidența lor având-o biroul, iar directorii despărțămintelor, în rapoarte anuale, informează conducerea centrală despre numărul, starea și modul de funcționare a bibliotecilor. Regulamentul recomanda înființarea de biblioteci stabile în comunele stabile și de biblioteci ambulante în comunele mai mici. Procurarea cărților urma să se facă după un plan stabilit de comitatul cercual, ele trebuind să îndeplinească condițiile: stil ușor, popular, cu tematica legată de preocupările locuitorilor din comunele despărțămintelor: agricultură, pomărit, grădinărit, stupărit, industrie, comerț, drept, fără a se trece cu vederea nici scrierile beletristice, istorice, etnografice și religioase⁶. Comitetul Asociațiunii își asuma obligația de a ușura alegerea cărților pentru biblioteci prin publicarea unui repertoriu al celor mai indicate. Funcția de bibliotecar trebuia să fie ocupată de notarul agenturii sau de un împuternicit al acestuia, având obligația de a raporta comitetului cercual la sfârșitul fiecărui an.

Apariția Regulamentului bibliotecilor și punerea bazelor „Bibliotecii Populare a asociațiunii” au contribuit la creșterea interesului și la sporirea eforturilor pentru înființarea de biblioteci populare mai ales în anul 1900. Este consemnată înființarea unor biblioteci la Năsăud (două biblioteci ambulante), Sebeș, Hațeg (o bibliotecă cu 70 volume)⁷.

Anii ce au cuprins perioada de la înființarea, în 1872, a primei biblioteci și până la elaborarea Regulamentului bibliotecii au constituit perioada de încercări și căutări desfășurată de Astra în domeniul creării bibliotecilor populare.

Un alt regulament este cel al bibliotecilor pedagogice tractuale din arhidieceza ortodoxă-română a Transilvania votat de Consistoriul arhidiecezan la data de 14 iulie 1911, la Sibiu. Acesta are 15 articole și a fost pus în aplicare tuturor celor 14 biblioteci din zona Bradului: Băița, Blăjeni Plaiu sat, Blăjeni Criș-Grosuri, Brad, Crișcior, Curechiu, Juncul de Jos, Mesteacăn, Ormindea, Ribița, Țărățel, Vaca, Valea Brad⁸; bibliotecilor din Deva, Hondol și Săcărâmb⁹, precum bibliotecilor din zona Hațegului¹⁰. Scopul acestor biblioteci era de a aprofunda cultura specială a învățătorilor. Aceste biblioteci se susțineau din cotizațiile anuale de câte două coroane ale învățătorilor din fiecare protopopiat și din alte venituri incidentale. Bibliotecile pedagogice stau sub conducerea și supravegherea protopopiatelor și ale organelor consistoriale. Pentru

⁴ Eugenia Glodariu, *Biblioteci populare ale „Astrei”*, I, în *Acta M.N.* VI, 1969, p. 357.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 358.

⁷ *Ibidem*, p. 359.

⁸ Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale (DJHAN), *Fond Protopopiatul Ortodox Brad*, dos. 1/1913, f. 59.

⁹ *Idem*, *Fond Protopopiatul Ortodox Deva*, dos. 1/1911, f. 102.

¹⁰ *Idem*, *Fond Protopopiatul Ortodox Hațeg*, dos. 2/1912, f. 146.

administrarea lor se alegea în fiecare protopopiat un bibliotecar, un casier și un controlor care trebuia să raporteze în cadrul conferințelor învățătoarești despre starea acestor biblioteci. Locația bibliotecii era în cadrul școlii din centrul protopopiatului sau în cancelaria protopopească.

Cărțile cuprinse în această bibliotecă trebuiau să fie cu cuprins pedagogic și să aibe în vedere completarea culturii speciale a învățătorilor. Fiecare bibliotecă trebuia să dispună de dulapuri necesare pentru adăpostirea cărților; de registrele necesare de evidență (un inventar; un registru despre cărțile intrate, prin cumpărare sau prin donație, în ordine cronologică; un registru alfabetic după numele autorilor; un registru despre cărțile împrumutate și despre circulația cărților și un registru al casierului așa-zis jurnal de casă, în care era evidența bibliotecii adică pe deoparte se ținea evidența taxelor plătite de membri, iar pe de altă parte se însemna cheltuielile bibliotecii avute cu cumpărarea și legarea de cărți). Aceste registre trebuiau păstrate în cadrul bibliotecii¹¹.

Fiecare bibliotecă trebuia să fixeze o zi pe săptămână pentru împrumutarea și înapoierea cărților. Despre fiecare carte împrumutătorul trebuia să dea revers; ce erau înapoiate la restituirea cărților. Cărțile împrumutate se introduc cu numele lor și ale autorilor în registrul de evidență. La fiecare conferință tractuală bibliotecarul trebuia să facă un raport amănunțit care să cuprindă câte cărți s-au citit în cursul anului? Care cărți și de câte ori s-au citit? Câte și ce fel de cărți a citit fiecare învățător?¹²

O carte nu se putea ține mai mult de 4 săptămâni, decât prin înnoirea reversului și numai în cazul în care cartea respectivă nu era cerută de altcineva. Contravenienții plăteau la casier o pedeapsă de 20 de fileri pe săptămână. În cazul în care cărțile împrumutate se trimiteau prin poștă, cheltuielile de împachetare trebuiau să le plătească împrumutătorul¹³.

Membrii care nu și-au achitat taxa nu puteau împrumuta cărți în cursul aceluși an. Taxele neplătite în regulă erau luate din salariul învățătorului, prin epitropia bisericii și se transpuneau casieriei.

În ce privește cumpărarea de cărți pe seama bibliotecilor prima dată se procurau cărțile tipărite cu litere cursive în „Catalogul cărților pedagogice românești”, al Librăriei arhidiecezane, catalog trimis învățătorilor. Alte cărți se puteau cumpăra numai pe baza unei hotărâri a conferinței și în cazuri speciale în urma dispozițiilor luate de protopopi¹⁴.

Cel care deteriora o carte a bibliotecii trebuia să o cumpere nouă și să o dea bibliotecii.

Bibliotecile pedagogice tractuale puteau să fie și secții ale bibliotecii tractuale formate din două secții: una pentru învățători și alta pentru preoți.

Statutele Bibliotecii districtuale a Districtului Protopopesc greco-catolic a Jiului

Scopul bibliotecii era aprofundarea cunoștințelor clerului și a corpului învățătoresc districtual. Avera bibliotecii constă în cărți dobândite prin donație sau cumpărare din banii primiți de la membrii fondatori, binefăcători sau ordinari.

Drepturile și obligațiile membrilor

Ca membri fondatori se considerau toate persoanele care plăteau odată pentru totdeauna suma de 10 florini (20 coroane), membrii binefăcători se considerau cei care

¹¹ Idem, *Fond Protopopiatul Ortodox Brad*, dos. 1/1911, f. 8.

¹² *Ibidem*, f. 9.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

donau cărți (opuri) sau bani în sume mici de 10 florini (20 coroane) și membrii ordinari se considerau și erau obligați a fi toți preoții și învățătorii greco-catolici aparținători Districtului Protopopesc al Jiului și aceia care plăteau suma de 1 florin (2 coroane)¹⁵.

Atât membrii fondatori, cât și membrii ordinari aveau dreptul de a folosi cărțile aflate în bibliotecă, neputând a scoate mai multe decât una pe lună, nerespectarea termenului de o lună se pedepsea cu o taxă de 50 coroane sumă ce intra în folosul bibliotecii. Cel ce în decursul folosirii macula sau strica ceva la opul primit, pe lângă că era dator a corespunde prețul (ori opul) mai era supus și unei pedepse speciale după cum adunarea protopopească hotăra¹⁶.

Spațiul bibliotecii se află la cancelaria Oficiului Protopopesc. Avera bibliotecii se administra în sinoadele protopopești și anume prin protopopul districtual ori administratorul Oficiului Protopopesc, prin notariul districtual, un casier și un bibliotecar care se vor conforma deciziilor sinodale.

Protopopul districtual ori administratorul Protopopesc se îngrijea să ducă la îndeplinire toate deciziile sinodului protopopesc referitoare la bibliotecă și supraveghea toată corespondența, comenzile de cărți și aduna toate chitanțele¹⁷.

Notariul districtual lua act despre toate propunerile și hotărârile ce privesc biblioteca. Casierul încasa în fiecare an taxele de la membri, purta un dinar de percepțiuni și erogațiuni, fiind obligat a documenta fiecare suspiciune. Cu ocazia sinodului de primăvară se făcea un raport general despre starea bibliotecii. Casier era ales întotdeauna un preot districtual.

Bibliotecarul, care era întotdeauna un învățător, trebuia să aibă un catalog general cu toate cărțile și dinarele donate și cumpărate pentru bibliotecă; un catalog în care însemna numărul și titlul cărții, precum și numele membrului căruia s-a dat acea carte în folosință¹⁸.

Prin felul în care au fost dotate bibliotecile, prin respectarea principiilor ce au stat la baza creării fondurilor de carte destinate lor, s-a reușit constituirea unor biblioteci în întreg comitatul Hunedoara în măsură să pună la dispoziția cititorilor o tematică variată, scrieri din aproape toate domeniile.

¹⁵ *Idem, Fond Protopopiatul Greco-Catolic Lupeni, dos. 4/1897, f. 69.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem, p. 70*

LES REGLEMENTS ET LES STATUTS DES BIBLIOTHEQUES DU DEPARTEMENT DE HUNEDOARA A LA FIN DU XIX-EME SIECLE ET LE DEBUT DU XX-EME SIECLE

Les transformations qui se sont passées, dans la société roumaine au XIX-ème siècle, se sont réfléchis également dans le domaine de l'éducation. L'organisation d'un enseignement moderne et d'un système d'éducation soutenus par l'État est prouvée par résultat obtenus dans le monde des bibliothèques aussi. Si à l'approche de l'année 1848, en Transylvanie, il y avait 370 écoles roumaines confessionnelles, dans les décennies suivantes l'idée de la nécessité des bibliothèques scolaires a gagné du terrain. Parfois, ces bibliothèques scolaires ont joué également le rôle de bibliothèques publiques.

La société culturelle ASTRA a beaucoup contribué au développement des bibliothèques. Les statuts de l'Association précisaient ses but, mais il était nécessaire un règlement d'organisation et de fonctionnement des bibliothèques qui puisse diriger et unifier l'activité de tous les bibliothécaires. Ainsi, après de longs débats, „Le Règlement pour l'organisation et l'administration des bibliothèques populaires de l'Association pour la littérature roumaine et la culture du peuple roumain”, contenant 14 points, est mis en vigueur en 1899. L'apparition du règlement a contribué à l'accroissement de l'intérêt pour les bibliothèques et, par conséquent, on signale la fondation de la bibliothèque de la ville de Hațeg, ayant environ 70 volumes.

Un autre règlement, ayant 15 chapitres, est celui des bibliothèques pédagogiques „tractuales” de l'archidiocèse orthodoxe roumaine de Transylvanie, voté le 14 juillet 1911. Ce règlement a été appliqué aux bibliothèques écolières des alentour de villes Deva, Brad et Hațeg.

Un autre document important ayant comme sujet les bibliothèques est représenté par les *Statuts de la Bibliothèque districtuelle de l'archidiocèse gréco-catholique de Jiu* où l'on trouve les droits et les obligations des membres, ainsi que la manière d'organisation des bibliothèques de cette zone.

Par la manière de la dotation des bibliothèques, par le respect des principes qui ont été à la base des fonds des livres, on a réussi l'organisation des bibliothèques dans le département de Hunedoara tout entier, bibliothèques à même de mettre à la disposition des lecteurs, des livres d'à peu près tous les domaines d'activité.